

ÇEKOSLOVAK CUMHURİYETİNDE KANUNLARIN TAKNİNİ
GAYRET VE TECRÜBELERİ (1918-1938)

Yazan :
Prof. Dr. Gisbert H.
PLANZ (*)

Çeviren :
Doçent Dr. İlhan LÜTEM

20' inci yüzyılın Taknin Tecrübelerinden biri olan bu konunun neden seçilmiş olduğu hakkında kısaca izahat vermek faydalı olacaktır.

Son onyedi yıl zarfında vukubulan hâdiseler şimdi nakledeceğimiz müsbet başarıları silip süpürmüştür. Çekoslovak milletine önce Nazi sonra da Sovyet mevzuatı tahmil edilmiştir. Cumhuriyet devresi esnasında isdar edilmiş olan kanunlar yürürlükten kalkmıştır. Çekoslovak vatanperverleri başarıları için büyük kısmının hür demokratik bir cumhuriyette hâlâ tatbik edilebileceğine kanidirler. Ancak bu konunun burada izahının yegâne sebebi bu değildir.

Sözü geçen taknin gayret ve tecrübelerinin tetkikinin hâlâ ilgi çekmesinin sebebi kullanılmış olan teknik ve metodlarda aranmak gerekir. Şüphesiz kimse Çekoslovak tecrübesinin Justinian veya Napoleon'un klâsik taknin hareketlerine müşabih olduğunu iddia edemez. Şayanı dikkat olması çok milletli ve veraset yolu ile kurulan bir devletde vücut bulmasıdır. Böylelikle Çekoslovak tecrübesi faydalı bir surette Polonya, Yugoslavya, Romanya ve sair veraset yolu ile kurulan devletlerin tecrübeleri ile mukayese edilebilir.

Türk hukukcuları ve talebeleri bu konuda birçok pratik faydalar sağlayabilirler. Burada umumiyetle kabul edilmemiş bir aile münasebeti mevcuttur. Türk Medenî Kanunu ile Çekoslovak Cumhuriyetinin Medenî Kanunu uzaktan akrabadırlar. Müsterek ecdatları 1811 tarihli Avusturya Medenî Kanunudur. Genel olarak bilindiği üzere Türk Medenî Kanunu

(*) Prof. Flanz, New York ve Ankara Üniversiteleri arasındaki anlaşma gereğince Türkiyeye gelmiş ve Grup Başkanı olarak 1955 ve 1956 yıllarında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinde tadrise bulunmuştur.

İsviçre Kanununa dayanır, bu da bazı unsurlarını 1811 tarihli Avusturya Medeni kanunundan alır.

İşaret edileceği üzere Çekoslovak Medeni Kanunu ile Avusturya Kanunu arasındaki münasebet daha direkt bir mahiyeti haizdir. Aile münasebeti gerek Türk gerekse Çekoslovak Ticaret Kanunlarının geniş nisbette Alman Ticaret Kanunundan mülhem olmaları vakıası ile daha fazla tesis edilir. Sair münasebetlere de işaret edilebilir, ancak burada sadece mukayeseli hukuk tetkikleri için muteber malzemeler hazinesi mevcut olduğunu belirtmek kâfidir.

Çekoslovakya Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna varis olan devletlerden biri olarak 1918 yılında meydana çıkmıştır. Genç Cumhuriyetin kanun koyucularının karşılaştıkları güçlükleri anlyabilmek için tarihi selefının bütün ülkesine şâmil üniform bir hukuki sistem geliştirmiş olduğunu hatırlamak lâzımdır. II'inci Joseph'in saltanat günlerinde Avusturya kanununu İmparatorluğun sair kısımlarında mer'i kılmak veya tahmil üzere birçok gayretler sarfedilmişti ancak bütün bu teşebbüsler Macarların kuvvetli milliyetçi hisleri dolaysile akamete uğramışlardır. 1867 Ausgleich'ından sonra İmparatorluk sade siyasi ve idari alanlarda değil fakat hukuki müessese ve usuller bakımından da esashi bir (dualizm) (ikicilik) ile vasıflandırılabilir.

Hakikate hizmet etmek için işaret edilmelidir ki Çekoslovakya bu hukuki ikicilikten fazlasına varis olmuştur. Hukuki bir (trializm) (üçlü olmak) den bahsetmek daha doğru olur çünkü Çekoslovakya aynı zamanda, Alman İmparatorluğuna ait olan Silezyanın küçük parçası (Hluçinsko-Hultschin)' de Alman hukukuna da varis olmuştur.

Mamafih bu üç bakımdan tesir altında kalma keyfiyeti çok kısa sürmüştür. Yeni Cumhuriyet kanun koyucuları önceden Alman ülkesine dahil olan bu ülkeye Avusturya mevzuatını ithal etmekte fayda görmüşlerdir. Pratik bakımdan biz burada: yeni Cumhuriyetin batı kısmında Avusturya ve doğu kısmında Macaristan hukuku şeklinde iki hukuki sistemin birlikte yaşamasından doğan meseleler ile ilgilimiz.

Medeni hukuk, ticaret hukuku ve ceza hukuku alanlarında taknir gayret ve tecrübelerini gözden geçirmeğe çalışacağız. Çekoslovak demokratik cumhuriyetinin nazi tecavüzüne maruz kaldığı zamanda' bu gayretler daha tamamlanmamıştı. Mamafih bu ve sair alanlarda çalışma ve teknikde şayanı dikkat gelişmeler vukubulmuştur. Medeni hukuk alanında taknir gayretleri daha etraflı olarak mütalâa edilecektir. Bunu ti-

caret hukuku, kambiyo hukuku ve ceza hukuku alanlarındaki tecrübele-
rin ve başarıların gözden geçirilmesi takib edecektir.

MEDENİ HUKUK.

Yeni devlet meydana çıktığı tarihte ancak bir medeni hukuk taknin edilmişti o da bir yüzyıldan fazla müddet Avusturya-Macaristan monarşisinin batı kısmında tatbik edilmiş olan 1811 tarihli Avusturya Medeni Kanunudur. Buna mukabil, Macaristanın daha eski ve kodifie edilmemiş bir medeni hukuk sistemi olduğuna işaret etmemiz lâzımdır. Bu sebeble Çekoslovak hukukcuların Avusturya Medeni Kanununu yeni devletin doğu kısmında yayılmasını iltizam etmeleri makuldür. Mamefihi bu gayretler, beklendiği üzere sade Çekoslovakya'da hukuk ile meşğul olan bir çok Macar hukukcularının değil fakat Çekoslovak hukukcu ve müelliflerinin de şiddetli itirazı ile karşılaştı.

Kısa tarihi bilgi bu durumları izaha yardım edebilir. 19'uncu yüzyıl sonuna doğru (aydınlanma) felsefesinin tesiri altında muhtelif memleketlerin hukuki sistemlerini taknin üzere gayretler vukubulmuştur. Prusya, Fransa ve Avusturya en belli başlı ve muvaffak misalleri teşkil eder. Avusturyada sair memleketlerde olduğu üzere gerek rasyonalizm gerekse "Hikmet-i Hükümet" bu gayretlerden mes'uldü.

Maria Tereza ve II'inci Joseph taknin lüzumuna vâkıf idiler, bu yalnız o devirde moda olmasından değil fakat bütün İmparatorluğa şâmil tek bir kanun (heterogen) grupları birleştirmeye büyük nisbette yardım edeceğinden. Avusturya Medeni Hukukunun kodifie edilmesi parlak Fransız misaline nisbetle çok daha uzun sürmüştür. Filhakika hazırlık çalışmaları yıllar gerektirmiştir. Mamefihi sonunda ortaya çıkan eser fevkalâde parlaktır.

Yüz yıldan fazla bir müddet geçmesine rağmen ancak cüz'î değişiklikler ve ekler yapılmasına ihtiyaç görülmesi bu hukuki insanın büyüklüğü ve eskimezliği hakkında bir fikir verir. Birkaç Çek hukukcusunun bu kanun muvacehesindeki hasmane durumunu anlayabilmek üzere işbu kanuna mukaddem olarak daha ziyade yerli bir Çek hukuk sisteminin mevcudiyetine işaret edelim. Şehirlerde ticaretin gelişmesi neticesinde Roma hukukunun geniş surette yerleşmesine mukabil köy muntakalarında Bohemya kanunu muhafaza ediliyordu.

1811 yılında Avusturya Medeni Kanununun isdârı bu geçmişin bakiyesini tasfiye etmiştir. Bu sebeple hisle hareket eden ve aşın milliyetçi

bazı Çek hukukcularının Avusturya medeni kanunundan kendi hukuki geleneklerinin mezartaşı imiş gibi bahsetmeleri şayanı hayret değildir. Takınmış oldukları bu tavır haklı değildir. Madeni kanunun Avusturya devlet kavramından ilham aldığı tabii ki doğrudur fakat (aydınlanma) devrinin liberal başarılarından birini teşkil eder, Hükümlerinin özü üç kaynaktan alınmıştır. Önce (pandekt) lerin modern istimali; ikinci olarak merkezi Avuranın ananevi hukuki unsurları; ve tabii hukuk felsefesi (1).

Modernleştirilmiş Roma hukuku ile mahalli teamüli hukukun mezci tabii hukukun spekülasyonları ile karşılaştırılması neticesinde şayanı dikkat şekilde derin ve münasip bir kanun meydana çıkarmıştır. Çek hukukçularının bu eserin hazırlanışında² belirli bir payları olması aşırı milli Çek çevrelerindeki muhalefeti azaltmağa yardım etmiştir.

Eski Macar eyaletlerinde hiçbir taknine varlamamıştır. 19' uncu yüzyılın ortasında mutlakiyet devrinde Avusturya kanununu kuvvet vasıtası ile empoze etmek yönünde teşebbüslerde bulunulmuştu. Avusturya Medeni Kanunu geçici olarak Macaristana şâmil kılınmış fakat hemen hiç tatbik edilmemişti ve Macaristanın bağımsız bir anayasa statüsüne malik olması ile eski Macar kanunu yeniden (restore) edilmiştir. 19' uncu yüzyılın son kısmında evliliği, velâyeti, seçimleri v.s. ilgilendiren bazı kanunların ısdar edildiğine işaret etmek lâzımdır. Ancak gerek aile hukuku gerekse medeni hukuka taallük eden sair hususları sonraki devirde taknin edilememiştir.

İşte 1918 sonbaharında yeni Cumhuriyetin karşılaşmış olduğu durum budur. Hernekadar Slovak hukuk bilginleri Avusturya Medeni Kanununun Macaristan kanunları bütününe şekil ve muhteva bakımından üstün olduğunu kabul etmekle beraber Avusturya kanunu bütününde kabul etme temayülü mevcut değildi. Devamlılığı idame ettirmek gayesi

1) Avusturya Medeni Kanununun Roma hukuku unsurları için bk. KOSCHENBAHR - LYKOWSKI : "ZUR" STELLUNG DES RÖMISCHEN RECHTS IM ABG. Avusturya Medeni Kanunundaki tabii hukuk temellerinin sistematik tahlili için bk: WOLLSPACHER: DAS NATURRECHT UND DAS ABG. Her iki tetkik de : FESTSCHRİFT ZUR JAHRHUNDERTFEIER DES ABG'de neşredilmiştir. (İki cilt Viyena. 1911).

2) Taknin problemine Çek yardımının en özlü bir izahı için bk : JAROMİR CELAKOVSKI : O UČASTI PRAVNİKUV A STAVU ZE ZEMI CESKYCH NA KODIFIKACI OBČANSKENO PRAVA RAKOUSKEHO. (Bohemya ülkelerinden hukukçuların Avusturya Medeni hukukunun taknine iştiraklerine dair.) Prag 1911.

ile mevcut Macar mevzuatını tamamında kabul edilmesi gerektiği iddia edildi ve bu 28 Ekim 1918 de yapıldı. Bundan böyle Slovak ve Macar hukukcular pratiklerini idame ettirmek üzere fazla güçlük ile karşılaşmadılar.

Tek bir medenî kanun sistemine duyulan acele ihtiyaç daha başlangıçtan itibaren hissedilmişti, ancak bunun nasıl tahakkuk ettirileceğine dair büyük fikir ayrılıkları mevcuttu. Esas bakımından iki ihtimal vardı: Çekoslovak Cumhuriyeti ya tamamen yeni bir kanun kabul edebilir veya hüt memleketin doğu kısmında Macar kanununu batı kısmında ise Avusturya kanununu tatbik ederek ananevi (ikinci) sistemi benimsiyebilirdi. Kısa bir zaman zarfında yeni bir medenî kanun yapılması imkânsız olduğundan bazı çevrelerden bütün Cumhuriyet ülkesine şâmil olmak üzere Fransız Medenî kanununu kabul etmek teklifi ileri sürüldü. Ancak bu teklif ciddiyetle mütalâa dahi edilmedi. Siyasî bakımdan bu ihtimali benimsemek faydalı olabilirdi fakat böyle toptan bir kabul halen görülmekte olan büyük sayıdaki davaların neticeye bağlanmasına imkân verecek makûl bir intikal devresi bırakılmadığı ve hukukcular Fransız Medenî Kanunu hakkında eğitime tâbi tutulmadığı takdirde muazzam güçlükler arzedecekti. Tatbikat ve aynı zamanda nasafet ikinci ihtimalin kabulünü, yani mevcut hukuki (dualizm)' in şimdilik devamını gerektiriyordu. Her iki hukuki sistemin tedricî birleştirilmesi yönünde sistematik gayretler sarfedilmesi kararlaştırıldı. Ancak birleştirilmeden ne anlaşıldığı ve bunun nasıl tatbik edileceği hususunda kesin bir anlaşma mevcut değildi.

(Amalgamasyon)'dan bahsedildi fakat Çek hukukcularından bir çoğu Avusturya Medenî Kanununun üstünlüğü hususunda ısrarda devam ettiler ve "birleştirme" tahakkuk ettiğinde Avusturya hukukunun üstün bir mevki sağlamasını beklemediklerinde şüphe yoktu. Tavırlarındaki bu farklılığın neticesi yeni devletin hukuki vahdetini temin hususunda tek değil fakat iki bakanlığın kurulması oldu.

Bir defa, sair memleketlerde olduğu üzere Adalet Bakanlığı vardı ve taknin ile görevlendirilmişti. Sonra, bir de özel "Mevzuatın Birleştirilmesi ve İdarî Teşkilât Bakanlığı" kuruldu. Personel ve teşkilâtın Avusturyalı selefinden alan Adalet Bakanlığına Çekoslovakyanın batı kısmından gelen hukukcuların hâkimiyeti altında bulunması şayanı dikkattir.

Diğer taraftan "Mevzuatın Birleştirilmesi ve İdarî Teşkilât Bakanlığı" Slovak siyasetcilerinin kalesi halini almak temayülünde idi ve çok geçmeden bu azınlığın, vahdet temininden ziyade doğu eyaletlerinin hukuki geleneklerini devam ettirmeğe savaştıkları anlaşıldı. Her iki bakanlığa, ça-

hışmalarında Avusturya ve Macaristan hukukunda uzman telâkki edilen üniversite profesörleri ve tatbikatçılardan mürekkep küçük bir grup yardım etmekte idi. Avusturya Medenî Kanununun doğu eyaletlerinde tatbikinün niçin kaabil olmadığı dair birçok sebepler ileri sürülmüştür.

Bundan maada bu kanunun ayaklanma devrinde resmi Çekce tercümesi mevcut değildi. Bunun neticesi olarak Adalet Bakanlığının teşebbüsü ile muteber Çekce ve Çekoslovakca tercümeleri hazırlanmıştır.

1920'de Adalet Bakanlığı vahdet yönünde sistematik gayret sarfına başlamıştır. İlk hukukcular konferansı 6 Mart 1920 tarihinde vukubulmuş ve o zaman Adalet Bakanı bulunan Dr. Vesely riyaset etmiştir.

Cumhuriyetin dört bir köşesinden gelen hukuk profesörleri, hâkimler ve hukukculardan mürekkep bir komisyon teşkil edilmiş ve kendisine yeni tek medenî kanunu hazırlamak için gerekli usulü ve temel prensip ve direktifleri tesbit etmek vazifesi verilmiştir.

Yabancı bir medenî kanunu benimsemek fikri müsait karşılanmamış ve komisyon yeni teşriî çalışmanın temelini 1811 Avusturya Medenî Kanunu olacağını ittifakla kararlaştırmıştır.

Komisyon şu direktifleri yayınlamıştır:

Değişen iktisadi ve sosyal şartlar ve Çekoslovakyanın geri kalan hukuk sistemi ile münasebetlerinin gerektirdiği nisbette 1811 tarihli medenî kanunun tâdil edilmesi, kanunun eskimiş hükümlerinin çıkarılması ve yeni zaman hukuk hayatı meselelerinin tesbit edilmesi ve medenî kanunla sıkı bir şekilde ilgili bulunan halen isdar edilmiş kanunlar ile desteklenmesi. Bu nevi değişiklikler yapılırken mümkün olduğu nisbette Slovakya ve Rutenyada halen mevcut kanunlar nazan itibara alınacaktı. Komisyon "de lege feranda" şayanı dikkat tavsiyeler ihtiva eden ve medenî hukukun muhtelif meselelerini ilgilendiren hukuk literatürünün çalışmasını büyük nisbette kolaylaştıracağını biliyordu. En yüksek Avusturya mahkemelerinden neşet eden içtihad'da aynı şekilde önemli idi. Bu içtihat ve hukuk literatürünün büyük Merkez Avrupası içtihadının yüksek vasfını aksettirmekte idi.

Mamafih Çekoslovak hukukcularının muhafazakâr davranmalarının en önemli sebebi Avusturya kanununun meknuz kıymetine karşı besledikleri büyük hürmettir.

Hazırlık çalışması Çekoslovakyanın beş en şöhretli "medeniyecisi" nin riyaset ettikleri beş tâli-komiteye tevdi edilmişti. Bunlardan üçü: Dr.

Kromar, Dr. Stieber ve Dr. Svoboda Çek Üniversitesi hukuk fakültesinin üyesi idiler, buna mukabil diğer ikisi Dr. Bruno Kafka ve Dr. Egon Weiss Prag'daki Alman Üniversitesinde medeni hukuk profesörü idiler. Tâli-Komitelerin başına hiçbir Slovak hukukcusunun tayin edilmemiş olması ancak pek az sayıda Slovak'ın Avusturya Medeni Kanununa ve onunla ilgili liberatüre tam bir vukufu olması keyfiyeti ile izah edilir. Mamafih onların tâli-komitelere iştirak etmemeleri Komisyonu onların kıymetli istişarelerinden mahrum kılmamıştır. Bu noktadadır ki Birleştirme Bakanlığı hakiki bir yardımda bulunarak doğu eyaletlerindeki hukuki sistem ile ilgili olarak bir muhtıra tevdi etti ve Adalet Bakanlığı ile Slovak eksper grupları arasında işbirliğini geliştirdi. Böylelikle bir iş taksimi yapılmış oluyor ve Adalet Bakanlığı bilhassa Avusturya Medeni Kanununun tadili ile uğraşiyor buna mukabil Birleştirme Bakanlığı Macaristan medeni kanununun bazı bahislerde Avusturya kanunu hükümlerinin muhafazası aleyhinde olan hükümlerine işaret ediyordu. Tâli komiteler çalışmalarına 1920'de başladılar ve 1923 yılında cezri tekliflere vardılar. Beş tâli-komitenin medeni kanunun dahili taksimatına tekabül ettiğini ve kanunun her kesimi için bir özel komitenin yapılacak reform'un tatbik kaabiliyetini müzakerede bulunduğunu işaret etmek lâzımdır. Bunun gibi Dr. Kafka'nın başkanlık ettiği birinci komite evlilik ve aileye taallük eden hukukun revizyonu ile görevlendirilmişti. İkinci komiteye başkanlık eden Dr. Stieber aynı haklar ve bunlara bağlı konuların gözden geçirilmesine nezaret ediyordu.

Üçüncü komite Dr. Svoboda'nın yol göstericiliği ile miras hukukunu inceledi. Dördüncü komite borçlar hukuku ile vazifelenirilmişti ve Dr. Kromar tarafından idare edildi. Nihayet, Dr. Weiss, beşinci komite üyelerine yardımda bulunarak medeni kanunda mevcut bazı özel mukavelelerin tatbik kaabiliyetleri hakkında incelemeler yaptırdı. Birleştirme Bakanlığı komitelerin toplantılarına özel temsilciler göndermiştir. Bu komitelerde Çek ve Slovak hukukcuları arasında fikir mübadelesi bakımından bir zemin mevcuttu. En şöhretli Slovak hukukcuları Avusturya kanununu müstakbel medeni kanuna temel olarak almanın kaabil olduğunda müttefiktiler (3). Çek ve Slovak hukukcuları arasındaki münasebetler dostane cereyan etti ve faydalı oldu.

Tali-komiteler tarafından kesin teklifler öne sürülmüş ve Adalet Bakanlığının teşebbüsü ile bunlar hukuki çevrelere ve hukuk mekteplerine,

3) Bu görüş Slovak hukukçularının 1922 yılı Mart ayında toplanan konferanslarında teyid edilmiştir.

mahkemelere, muhtelif teşekküllere, hukukculara, noterlere v.s. yollanmıştır.

1925'den sonra teklifler Almancaya da tercüme edilmiştir.

Çekoslovak hukukcularının tekliflere reaksiyonları fevkalâde müsbet olmuştur. Geri kalan çalışmalar hakkında faydalı birçok tavsiyeler ileri sürülmüştür. Bu tekliflerin yayınlanması ile hukukî çalışmanın ilk safhası muvaffakiyetle tamamlanmıştır. Tâli-komiteler ancak temel prensipleri takib ederek birbirlerinden müstakil çalıştıklarından medenî hukukun muhtelif kısımları arasında daha büyük bir (entegrasyon)'nun tahakkukuna ihtiyaç hissedilmiştir.

Mevcut bütün hukukî malzemelerin nihai gözden geçirilmesi vazifesini "Revizyon Üst-Komitesine" tevdi edilmiştir.

Böyle bir komisyonun tesisi sair hukukcu gruplarının Adalet Bakanlığının dikkatine sundukları önemli tavsiyeleri dolayısıyla de ehemmiyetli idi. Bunlar arasında en önemlilerini "Medenî Kanun Slovak Komisyonu" tarafından öne sürülen teklifler teşkil etmekte idi. Bu grupun resmî çalışması 1923 yılının ilkbaharında başladı. Komisyonunda en şöhretli Slovak "medeniyecileri" vardı ve çalışması Birleştirme Bakanlığı tarafından desteklenmişti. Burada ilerde birleştirilmiş sisteme ithal edilecek Macar medenî hukukunun unsurlarına özel önem verilmişti.

Çek tâli-komitelerinin teklifleri Prag'daki eksperler tarafından da tenkidi bir şekilde incelenmiş ve teklifler sunulmuştur.

Slovak komisyonu tarafından hazırlanan malzemeler yeni sisteme devamlı bir yardım teşkil etti (4). Aynen pek kıymetli tavsiyeler de Çekoslovak ve Alman hukukcularının toplantılarında ileri sürülmüştür.

Medenî kanunun reformu problemi Çekoslovak hukukcularının Brno'da 1925'de toplanan ikinci toplantısında ve Alman "Juristengesellschaft" larının 1923, 1925 ve 1927 yıllarında vukubulan üç konvansiyonunda büyük mevki işgal etmiştir. Nihayet tâli-komitelerin teklifleri hakkında mütalâaları istenen birçok fertlerin öne sürdükleri tavsiyeler ve tenkitler nazarı dikkate alınmıştır.

4) Slovak Komisyonunun zabıtları şu zat tarafından neşredilmiştir: F. ROUCEK : SLOVENSKA KOMISE PRO OBOR OBCANSKEHO ZAKONA. ZAZNAMY 2 PRAD, 2 kısım 1923 - 1924.

(Medenî Hukuk alanında Slovak Komisyonu. Görüşmelerden notlar).

Revizyon Üst-Komitesinin çalışması için temel direktifler Adalet ve Birleştirme Bakanlıklar temsilcileri tâli-komiteler üyeleri ile buluştuğlarında 1924 yılında kararlaştırılmıştı. Tâli-Komitelerin raportör veya başkanlarının Revizyon Üst-Komitesinde mevkilerini muhafaza etmeleri itina ile incelemek vazifeleri idi. Kendi alanlarında mes'ul olmakta devam eden tâli-komite başkanlarından maada Slovak Komisyonunun iki önemli uzvu olan Dr. Zaturecky ve Dr. Katon'da ithal edilmişlerdi. (5)

Revizyon Üst-Komitesinin çalışmalarının başlaması bir müddet geri bırakılmak gerekti, bunun sebebi aynı zamanda profesör, hâkim v.s. olarak kendi normal görevlerini de ifa durumunda bulunan az sayıda insanın muazzam sayıda vesikayı incelemek mecburiyetinde kalmaları idi. Bu gecikme mütalâaları istenilen hukukculara kâfi zaman bırakılması için münasipti. Revizyon Üst-Komitesi medenî kanunun muhtelif kısımları hakkında münakaşalar ve konferanslar tertip ederek sistematik bir şekilde çalışmaya başladı. Kanunun evlilik ve aile hukukuna taallük eden hükümlerine bilhassa dikkat edildi. Böylelikle kanunun birinci kısmı, sistematik bir surette incelenmiş ve teklif olunan tâdillerin tatbik kaabiliyetleri münakaşa edilmiş oldu. Bu devre esnasında devletler hususî hukuku hakkında da karara varıldı.

müteakip devrede (1927-1928) 86 toplantı vukubudu. Tâli-komitelerin müstakbel aynı haklar ve miras hukuku ile ilgili teklifleri muhtelif hukuki çevrelerin tavsiyeleri ile birlikte tetkik edildi.

Böylelikle on yıllık sistematik bir çalışma sonunda yeni medenî kanunun sisteminin esas problemleri halledildi. (6)

5) Slovak üyeler başlangıçta müşavir sıfatı ile iştirak ettiler.

1927 yılında gözden geçirme komitesi yeniden teşkil edildi ve Bratisliva'daki Hukuk Mektebinden Profesör Dr. Rouček bu komisyona tayin edildi. Slovak Komisyonu bir de Dr. Schratz tarafından temsil edilmekte idi.

6) Medenî hukukun ilk on yıl zarfında gelişmesinin takdiri hakkında bk: Schrotz, K: Obeanske pravo ve prvych deseti letech C. S. R. (Pravny Obzor'da cilt XI. (1922) s. 622 No.) Bu alandaki yeniliklerin münakaşası için en özlü eser: Srb, Jan: "Preliminary Steps towards a new civil code for the Czechoslovak Republic" (Journal of Comparative Legislation and International Law, Cilt IX (1927) s. 197-210. Szegö, K'nın bilgi verici şu makalesine de bk: The Evolution of the Private Law of Czechoslovakia which points out the Hungarian background. Metinde adı geçen Çek tetkiklerinden maada konunun şu sistematik incelemelerine de işaret edilebilir.

Sedlacek: "La Codification du droit civil en Tchecoslovaquie." (Bulletin de la Société de Législation Comparée. 1925.

1930-1940 devresinin ortasında yeni kanun tasarı memleketteki geniş hukuk gruplarına dağıtıldı ve nihai metnin ortaya çıkardığı intibah umumi idi. Cumhuriyetin trajik akıbeti buna imkân vermedi fakat en büyük Çekoslovak hukukçularının yirmi beş yıl boyunca derlemiş oldukları kıymetli malzemenin kaybolmadığı ümit edilmektedir. Birkaç tâdil ile teklif olunan kanunun hür bir Çekoslovakya'da pek istifade ile kullanılacağına şüphe yoktur.

TİCARET HUKUKU.

1811 tarihli Avusturya kanununun başlangıçta bütün hususî hukuk alanının kodifikasyonunu derpiş ettiğini unutmamak lâzımdır. Zamanla ve sınaî ve ticarî gelişme neticesinde bu konuları ilgilendiren bazı şubeler ferdi düzenleme ve taknine tâbi kılındı.

Cumhuriyet devrinde bu temayül yalnız devam etmekle kalmadı fakat büyük nisbette kuvvet kazandı. Alman ve Avusturya memleketlerinde yeknesak bir ticaret hukukuna karşı hissedilen ihtiyaç geçen asrın ortasına doğru hissedilmişti.

Avusturyanın 1850'de Alman Kambiyo Kanununu ve 1862 (7) de Alman Ticaret Kanununu kabul etmesi ile yeknesaklık İmparatorluğun batı kısmında sağlanmıştı. Maamafih Macaristan bu gayrete iştirak etmedi ve 1875'de kendi ticaret kanununu ısdar etti.

Çekoslovak Cumhuriyeti her iki kanunu ve onlarla birlikte ticaret hukuk alanında kaçınılmaz (ikiliği-düalizm) tevarüs etmiştir. Birleşme ihtiyacı derhal hissedilmekle beraber, medenî hukuk alanında olduğu gibi bazı engellerin aşılması gerekiyordu. Avusturya kanununu doğu eyaletlerine şamil kılmak tatbikatta kolay olsa idi birleştirme keyfiyeti kolayca sağlanabilirdi. Böyle bir teşebbüse Macar ticaret kanununun daha yakın zamanda ısdar edildiği ve Avusturya kanununa nisbetle daha modern olduğu iddiası öne sürülüyordu. Hakikatte bu doğru değildir, çünkü Macar hukukunu 1875'denberi hemen hiç değişmemiş olmasına mukabil Avusturya kanunu kabul edildiğinden beri muhtelif değişiklik ve yenileştirme ameliyelerine tâbi kılınmıştır.

Birleştirmeyi bir hukuk sistemini diğer bir ülke üzerinde empoze et-

Bazovski, Jean: La Codification du Droit Civil en Tchecoslovaquie. (Bulletin du Droit Tchecoslovaque. cilt IV (1934-1937) s. 107-135, 151.

7) 17 Aralık 1862'de ısdar edilmiştir. (No. I/1863, RGb1.) (REICHGESETZBLATT).

mekle sağlama metodunun anti-demokratik ve tatbiki gayrı kabil olduğu iddia edilmiştir. Bundan başka mesele sadece birleştirme değil fakat yenileştirme meselesi idi. Kanunun modern hale getirilmesi lâzımdı. İş teşkilâtı ve idaresinin daha yeni şekillerine vâkıf olması gerekmekte idi.

Avusturya ve Macaristan ticaret hukukları temel müesseseleri arasındaki büyük ayrımlar dolayısı ile bütün Cumhuriyet ülkesine şamil olmak üzere yeknesak bir ticari hukuk sisteminin derhal sağlanması imkânsızdı. Bu sebeble teşriî siyaset her iki sistem arasında geçici bir ayarlamaya çalışması lâzımdı. (8)

Ancak her iki sistemin bu temel kaynağı yapıldıktan sonradır ki Adalet Bakanı Çekoslovakya'da ticaret hukukunun yenileştirilmesi ve taknini hazırlamağa başlayabilirdi. (9)

Bu istikamette ilk adım 1927'de atılmıştır. Adalet Bakanlığının üç eksper ve üniversite profesörlerinden bir grupla ilk bir konferans toplandı. Soru listeleri hazırlanıp bilhassa ilgili olan taraflara gönderilmesi kararlaştırıldı. 143 kadar soruyu ihtiva eden ve 1863 tarihli Ticaret Kanununun 1 ve 4'üncü kitaplarının hükümlerine taallük eden soru listeleri Ticaret Odası Genel Merkezine, Sanayi Birliklerine, bankacılara muhtelif ticari müesseselere, Baro birliklerine v.s. yollandı.

Adalet Bakanlığı böyle yapmakla muhtelif grupların arzularına taallük eden tam bilgileri elde etmeği umuyordu. Adalet Bakanlığının resmi bir raporuna göre böylece sağlanan malzeme fevkalâde büyük kıymetli haizdi, ilerde vukubulacak müzakerelerde tetkik edilecekti.

Adalet Bakanlığı çalışmasına oldukça sistematik bir surette devam etti ve ticaret hukukunun bütün alanının taknini ve yenileştirilmesi ile ilgili özel hususlarda sair azınlıklar ile sık sık istişarelerde bulundu.

İncelenmesi gereken muazzam sayıdaki malzeme dolayısı ile yeni ve yeknesak bir kanun Cumhuriyet devrinde ısdar edilmedi. Maamafih hukukun bu alanında terakki kaydedildiğine yirmi yıl boyunca çıkarılan kanunlar kâfi delili teşkil eder. Bu mevzuat kanunun önemli kısımlarına taallük eder ve Cumhuriyetin bütün ülkesine şamil olduğunda birleştirici bir mahiyet arzeder. (10)

8) Bu nevi mevzuatın şu misallerine bk: Kanun no. 271/1920 Sig. ve Kararname 272/1920 veya Kararname No. 147/1922 Sig.

9) Ticaret Kanununun ilk ekleri ile baskısı için bk: Egon Weiss: Das Handelsrecht, das Handelsgesetzbuch und die handelsrechtlichen Nebengesetze. 1925.

10) Bu mevzuat ve diğer malzemeler Alman lisanında mevcuttur. Mu-

KAMBIYO HUKUKU.

Kambiyo hukuku (kıymetli evrak) nun birleştirilmesi ticaret hukukunun yeknesak hale sokulmasından daha acil bir mahiyet arz etmekte idi. Bu alanda, Macar mevzuatı daha ileri idi. Bu sebeble Macar hukukunun Avusturya kanunundan daha geniş surette istimal edilmesi tabii idi. Çekoslovak hukukcuları devletlerarası hususi hukukunu takninin lüzumuna vakıf idiler. Kambiyo hukuku alanında 1912 tarihli La Haye Sözleşmesi nazım itibara alınması gereken şayanı dikkat bir hareket noktası teşkil etmekte idi. Macar kambiyo hukukunun müstakbel kanunun mesnedi olarak almacağı göz önünde tutularak Mevzuatın Birleştirilmesi ve İdari Teşkilât Bakanlığına büyük yetki tanındı. 1926 yılında Adalet Bakanlığı ile tam bir mutabakata varıldı. Birleştirme Bakanlığının karşılaştığı görev şöyle belirtilebilir: Önce Avusturya ve Macaristan kanunlarının Çekce'ye muteber bir surette tercüme ettirilmesi gerekiyordu. İkinci olarak Bakanlık kendi tasarsını hazırladı ve bu, Birleştirme Bakanlığında Çekoslovak ticari ve mali çevrelerinin muhtelif temsilcilerinin huzuru ile görüşüldü.

Üçüncü olarak malzeme, akademik kariyere mensup iki şöhretli eksperin iştirak ettiği bakanlıklar arası bir komisyona tevdi edildi. Yeni kanun 1927 yılı sonunda ısdar olundu. (11)

Resmî bir tahmine göre modernleştirilen kanunun hükümlerinin yüzde yetmiş Macar hukukundan alınmıştır. Geri kalan kısım umumiyetle Avusturya modeline istinad ediyordu. 1912 La Haye Sözleşmesine özel surette itina edildiğinden ve yabancı kanunlar dikkatle incelenmiş olduğundan yeni Çekoslovak kanunu beynelmîl bir takdire mazhar oldu. Sonraki hâdiseler bu taknin keyfiyetini bâtil kılmıştır. La Haye Sözleşmesinin akdinden beri yeni ve modernleştirilmiş milletlerarası bir kambiyo kanununun hazırlanması yönünde gayretler sarfedilmiştir. Bu gayretler böyle bir kanunun 1933'de Cenevrede kabul edilmesi ile neticeye bağlandı, Çekoslovakyanın terakkiperver ve beynelmîl zihniyeti Adalet Bakanlığının hareketi ile bir kere daha ifade edilmiştir. Sorumlu şahıslar tereddüt etmeksizin bir kaç yıl önce uzun gayretler neticesinde hazırlanmış

kayeseli Ticaret hukuku ile uğraşanlar burada zengin kaynak bulabilirler. Çekoslovakyanın ticaret hukuku Türkiyeninki gibi Alman model kanunundan neşet ettiğinden Alman, Çekoslovak ve Türk Ticaret kanunlarının mukayeseli tetkiki büyük önem arzedecektir.

11) 13 Aralık 1927, No. I/1928 Slg. En iyi serh için bk: Roucek: Das Tschechoslovakische Wechselgesetz. 1928 (No. 51, STGS).

oldukları kanunu terkederek yeni milletlerarası kambiyo kanununu kabul ettiler.

CEZA HUKUKU.

Hemen her yerde karşımıza çıkan an'anevi (düalizm-ikiciliğe) ceza hukuku alanında da rastlamaktayız.

Batı eyaletlerinde yürürlükte kalan Avusturya Ceza hukuku 1852 yılında kabul edilmişti. (12) Kanun, 1803 tarihli Avusturya ceza kanununun gözden geçirilmiş bir nüshası olduğundan bu sonuncusu da Josephin devrinin fikirlerini aksettirdiğinden haddi zatında yeni bir teşrii yaratış değildi.

Doğu eyaletlerinde kabul edilmiş olan Macar ceza kanunu 1878'de ısdar edilmiş olduğundan daha modern bir zihniyeti haizdi.

Avusturya kanunu başlangıçta muazzam prestij kazanmış olmasına rağmen monarşinin son günlerinde eskimiş olduğuna dair intiba mevcuttu.

Avusturya ve Macaristan kanunlarının temel hususlarda kesin surette ayrılması vâkıasından güçlükler doğdu.

Meselâ : Avusturya ceza kanunu gayri kanunî üç nevi fiil gözetiyordu : Cinayet suç ve kabahatler. Buna mukabil Macar kanunu iki cins suç derpiş etmekte idi Bu tefriğin önemi ayrı usul ve cezalar gerektirmesi dolayısı ile mühimdi. Fazla vakit geçirmeden esasa ait bir yeknesaklık sağlamak lâzımdı.

Çekoslovak hukukçuları Macaristan kanununun nisbi yeniliğini kabule taraftar idiler fakat böyle olmasına rağmen terakkiperver bir Cumhuriyette temel kanun vazifesini göremezdi.

Cumhuriyetin ceza hukukunu yenileştirmek ve taknin etmek görevi Adalet Bakanlığı tarafından yüklenildi.

1920 yazında üniversitelerin tanınmış "cezacıları" ile tatbikat ile uğraşan hukukcular arasında toplantılar vukubuldu. Bu toplantıların neticesi 1921 ilk baharında neşredilen ve umumî kısmın prensiplerini tesbit eden bir kanun lâyihasında belirdi. Bakanlık bu lâyihayı Cumhuriyetteki bütün ilgili gruplara yolladı ve değerli tavsiye ve tefsirler aldı.

Umumî kısım teklifleri tetkik olunurken Adalet Bakanlığı tarafından tayin edilen komisyon 1922 yılında kanunun özel hükümleri hakkında

(12) No. 117/1852 R.G.B1.

çalışmaya başladı. 1925 yılında toplantılar sona erdi ve bir sonraki yıl toplanan malzemeler Çek'ce ve Almanca olarak tetkike hazır bulundu.

Komisyon, Dr. Miricka ve Dr. Kollab gibi ceza hukuku ve kriminolojinin modern temayüllerine vâkıf üstün bilginleri ihtiva etmekte idi.

Teklif olunan lâyiha pek orijinal mahiyeti haiz değildi, ancak belli başlı devletlerin ceza kanun ve literatürünü akıllı bir şekilde istimal etmişti. Sair devletlerin öne sürülen mevzuatından aşağı kalır bir yeri yoktu.

Mamafih teklif olunan lâyihalar derhal kanun şeklini almadı. Öne sürülen malzeme ile ilgili olarak kâfi derecede tefsir ve tenkitlerin toplanması şayanı arzu idi. Bu tavsiye ve tenkitler Adalet Bakanlığı tarafından derlendi ve yeni kanunun isdan beklenir oldu.

Yeni kanunun kabulü beklene durulsun ceza hukukuna taallük eden önemli bir takım kanunlar isdar edildi. Bunlardan ilk kabul edilenlerden biri 1919 yılında tecili ve meşruten tahliyeyi ilgilendiren kanunlardır.

Böyle bir kanunun isdan monarşi devrinde terakkiper ver gruplar tarafından uzun müddet talep edilmiş fakat tahakkuk alanına çıkarılamamıştı. Çek hukuku cezanın tecilini derpiş eden Fransız - Belçika modelini ittihaz ettiği ve Anglo - Amerikan içtihadına itibar etmedi.

Adalet Bakanlığının neşrettiği bir raporda belirtilen istatistiklerden anlaşıldığına göre mahkûm edilen şahısların yarısı harbe takaddüm eden devrede şarta muallak olarak mahkûm edilmişlerdi.

Basın Kanunu ile rüşvete taallük eden kanun da önemlidirler. Daha sonra isdar edilen kanunlar arasında şerefın korunmasını ilgilendiren kanun , ölüm cezası ile ilgili kanunu ve bhusus çocukların işledikleri suçların cezalandırılması hakkındaki kanunu saymak lâzımdır.

Çekoslovak ceza içtihat ve mevzuatı muhafazakâr hukukî an'ane ile modern sosyal düşünce arasında muvaffak bir muvazene tesis ettiğinden yabancı hukukçuların büyük ilgisini çekmiştir.